

Olivier Boehme op naar een Vlaamse Historikerstreit?¹

| André Mommen²

Die Geschichte der Philosophie ist, ebenso wie die der Kunst und der Literatur, nie – wie ihre bürgerlichen Historiker meinen – einfach eine Geschichte philosophischer Ideen oder gar Persönlichkeiten.

– Georg Lukács

De jonge historicus Olivier Boehme heeft in navolging van zijn rechtse collega's in Duitsland de "verstehende" methode gebruikt om de rol van een aantal Vlaamse intellectuelen en hun verhouding ten aanzien van het fascisme in het interbellum te situeren. Dat heeft geresulteerd in een product van nogal twijfelachtig politiek en wetenschappelijk allooi. Het fascisme begrijpen in zijn tijdperk kan immers ook leiden tot begrip opbrengen voor de fascistten.

De Tweede Wereldoorlog en alles wat daarmee verband houdt, is de laatste jaren goed geweest voor menig boek of historische beschouwing. Het werk van de jonge historici werd vergemakkelijkt door het opengaan van de archieven en door het toekennen van middelen. Daardoor krijgen we een steeds preciezer en ook meer geproblematiseerd beeld van hetgeen de voorbije korte eeuw (1914-1989) is gaan heten. Van een *Historikerstreit*, zoals die een tijd geleden nog in Duitsland heeft gewoed, is in België echter nooit sprake geweest. Ook al omdat het empirisme en het positivisme aan de universiteiten en in de wetenschappelijke tijdschriften, ook die door nominale marxisten geanimeerd worden, dominant zijn gebleven en ten hoogste de laatste tijd

een aanval van de 'deconstructivisten' (die tenslotte ook maar empiristen bleken te zijn) te verwerken kregen. Het is dan ook met enige verwondering dat men nu een niet-positivistische studie (die zelfs niet eens wil deconstrueren) van de jonge historicus Olivier Boehme (1974) over de fascisering van de Vlaamse intellectuelen tijdens het interbellum in de winkel kan vinden. Boehme benadert immers de historische realiteit vanuit de *verstehende* methode, een aanpak die in Duitsland sinds de negentiende eeuw bij de conservatieve en reactionaire geschiedschrijving veruit dominant was en na de nederlaag van het fascisme in

West-Duitsland in rechtse kringen weer een zeker prestige had verworven.

In zijn voorwoord stelt Boehme zelf dat de *verstehende* methode vertrekt vanuit het concept dat de wereld van de ideeën en de ideologieën als een autonome wereld moet worden betracht en niet als een instrument of voorwendsel voor materiële en/of andere belangen. Deze *verstehende* of hermeneutische aanpak wil vooral vanuit de geschriften

van de actoren de werkelijkheid reconstrueren teneinde de werkelijkheid, zoals die werkelijk was, in haar uniciteit weer te geven. Vergelijkingen in tijd en plaats zouden afbreuk doen aan die uniciteit. Boehme kritiseert daarom in zijn voor-

---

**de verstehende methode vertrekt
vanuit het concept dat de wereld
van de ideeën en de ideologieën
als een autonome wereld moet
worden betracht en niet als een
instrument of voorwendsel voor
materiële en/of andere belangen**

woord de marxisten die de ideologieën willen ontmaskeren als omhulsels van bepaalde sociaal-economische belangen. Boehme gaat uit van de visie dat ideeën en ideologieën een relatief autonome sfeer vertegenwoordigen “die weliswaar invloed ondergaat maar die tegelijk zelf over het, naar omstandigheden beperkter of krachtiger, vermogen beschikt om een dynamiek op gang te brengen. Het tegendeel beweren zou hetzelfde zijn als de mens als intellectueel wezen volledig onderuit halen. Beweren dat hij alleen dat laatste maar is, zou daarentegen niet minder neerkomen op een naïviteit.” Uiteraard verzet Boehme zich ook af tegen de echte ‘objectieve’ geschiedschrijving die in elk verhaal een constructie van het verleden ziet. Ook die belet dat men het fascisme benadert vanuit het zelfbegrip en de interne logica ervan.

Boehme pleit derhalve voor de *verstehende* methode bij het bestuderen van de ideeëngeschiedenis van de Vlaamse Beweging en het ‘fascisme’. In deze studie althans beperkt hij zich tot de intellectuele rol van (enkele) Vlaamse intellectuelen in het tijdperk van het klassieke fascisme (dus na 1940 volgt niets meer). De geschiedenis van de bewegingen, partijen en instellingen laat hij buiten beschouwing, evenals de economische verhoudingen. Ten tweede laat hij de Belgische context grotendeels buiten beschouwing, want hij legt een soort waterscheiding aan tussen het op het Latijnse fascisme georiënteerd Franstalig rechts en de op Duitsland gerichte Vlaamse Beweging. Daarbij gaat hij niet uit van eenduidige concepten, maar plaatst hij telkens aanhalingstekens bij begrippen als fascisme of links en rechts. Dat ligt in de lijn van zijn grote leermeester Ernst Nolte die in zijn spraakmakende boek *Der Faschismus in seiner Epoche* (1965) voor het eerst op een dergelijke manier met het Duitse fascisme aan de slag was gegaan. Ook Nolte stelde dat het begrip ‘fascisme’ te ruim en te gevarieerd was om op één noemer te kunnen brengen. Ook Nolte wilde het fascisme bestuderen zoals het zichzelf had begrepen (of willen begrijpen). Men komt dan al snel tot de bevinding dat het fascisme van Mussolini niet helemaal het nazisme in Duitsland dekte en ook dat niet iedereen die door de tegenstanders als ‘fascist’ werd uitgemaakt, een ‘echte’ fascist was of wilde zijn. Uiteraard zijn dat nuanceringen die iedereen wel wil meenemen, maar wat is de politieke betekenis daarvan? Waarom het fascisme voorzien van deze aanhalingstekens als men hierdoor elke aanzet tot een debat al bij voorbaat smoort?

Met behulp van de *verstehende* methode vertelt Boehme ons waaruit het Duitse (en andere) fascisme zoal bestond. Hij komt tot de slotsom dat het fascisme de meest uitgesproken vorm was van de revolutie van rechts. Er was immers een revolutie in veelvoud. In het interbellum werden de traditionele en meer modernistische rechtse en rechts-revolutionaire stromingen ingehaald door fascistische bewegingen die hen weldra zouden opslokken, verlammen of zelfs gewelddadig liquideren. Boehme wijst op dit complexe lijnenspel dat in één wel bepaalde plooi zal vallen in 1933 met de machtsovername in Duitsland door de nazi's. Dat zal een enorme weerklank hebben op de Vlaamse beweging(en) en intellectuelen alhier. Er wordt gewezen op het feit dat vele nationalistes in Vlaanderen immers van katholieke huize waren en die erfenis met zich meedroegen. Zij waren alvorens duidelijk fascist te worden, veel meer katholiek-reactionair, ultramontaan en corporatist. Als er aantrekkingskracht uitging van het fascisme, dan was dat vooral van het Italiaanse fascisme en nog meer van het Oostenrijkse kathofascisme. Deze kathofascisten (of katho-corporatisten) vonden in de sociale leer van de Kerk hun steunpunt en streefden naar een Nieuwe Orde die gebaseerd was op het solidarisme, waarbij de sterkte van de staat gedragen werd door de samenwerking tussen kapitaal en arbeid in de corporaties die van onder uit moesten groeien en door het regime gelegitimeerd en met gezag bekleed moesten worden. In Leuven domineerde deze “sociale leer” de geesten en de cathedra. Deze visie werd ook dominant in het Vlaams nationalisme toen dat een duidelijkere politieke vertaling kreeg in het VNV. Een voorzichtige conclusie zou dus luiden dat het VNV en wat zich allemaal hier omheen bewoog, dus niet ‘fascistisch’ was, maar veeleer katho-corporatistisch. Ruzies met de Kerk waren slechts burengeruchten omdat de kerkelijke hiërarchie in het Belgisch bestel was geïntegreerd en dus geen soort “volkskerk” was die de emancipatie van het Vlaamse volk in zijn weg naar een Vlaamse staat ondersteunde (dat was een verschil met bijvoorbeeld Polen en Slovaakse).

Boehme wijst erop dat de rechtse politieke en filosofische stromingen in Duitsland als inspiratiebron voor de opkomende Vlaamse nationalistes golden. Omdat na 1918 de Duitse reactionairen ideologisch en politiek verdeeld waren in kapelletjes, kon men ook kiezen. Boehme plaatst naast de oude conservatieven en de ultramontanen, die

eigenlijk terug verlangden naar het Duitse Keizerrijk, de nieuwlichters als de jong-conservatieven, de nationaal-revolutionairen en de nationaal-bolsjeviki. Zij wilden het verslagen en vernederde Duitsland 'regenereren', niet door middel van een kansloze herstelbeweging, maar door een revolutie van rechts die schoon schip zou maken met het verleden en de politieke verdeeldheid in het heden. Hun intellectuele invloed in de traditionele Duitse kringen oversteedte duidelijk die van de eerste nazi's en de vulgaire antisemieten (Alfred Rosenberg, Julius Steicher). Ze waren invloedrijk aan de universiteiten, in de rechtse media en in de literatuur. Zag men iets analoogs in Vlaanderen? Bij Boehme verdwijnt dat aspect grotendeels in de mist van de analyse. Hij beperkt zich vooral tot een schets van het Leuvens milieu met de School voor Politieke en Sociale Wetenschappen, waar de corporatisten (Simon Delpoigne, Maurice Defourny) de boventoon voerden, en de in Gent docerende reactionair Maurice Orban. Niets was natuurlijk eenduidig, want in Gent zat men midden in de strijd voor de ver nederlandse van de universiteit, en in Leuven concurreerde de Action Française van Charles Maurras bij de francofonen met de corporatistische volgelingen van de Oostenrijkse kato-fascist Othmar Spann bij de Vlamingen. Hierbij doet Boehme alsof die tweedeling niet ter sprake hoeft te komen, al weten we dat Joris (Georges) Van Severen zijn mosterd vooral bij Charles Maurras haalde.

De afstand die de meeste Vlaamse kato-fascisten hielden ten aanzien van Hitler en diens regime, was ingegeven door puur godsdienstige en anti-modernistische motieven. Men kon zich moeilijk neerleggen bij de onderschikking die het nazidom de Duitse katholieken poogde op te leggen. De Vlaamse bewonderaars wilden geen absolute dictatuur van de partij over de economie en de maatschappij en daarbij waren ze beducht voor het verstoren van het door hen aanbeden traditionalisme dat gevrijwaard moest blijven van het modernisme. De Vlaamse kato-fascisten kwamen immers uit de dorpen waar de moderne samenleving met haar klassenstrijd en goddeloos vermaak was binnengedrongen. Boehme laat een aantal van die exemplaren de revue passeren. De meesten lieten hun sporen na in de vele brochuur-tjes en boekjes die ze bij ofwel het Davidsfonds ofwel in eigen beheer lieten drukken. Ze doken op in het VNV of andere groepen en blijkbaar ambieer-

den de meesten een academische carrière welke natuurlijk in vele gevallen gefrustreerd werd door de Belgische context die aan deze 'Vlamingen' niet te veel kansen bood. Sommigen slaagden er toch in om in Leuven een professoraat te veroveren, maar uiteindelijk kozen die dan toch nog eieren voor hun geld. Gaston Eyskens was van hen het vlees geworden voorbeeld. Anderen vochten hardnekkig door waardoor ze steeds verder op de glijbaan naar het fascisme zouden terecht komen. Na 1945 ontsprongen sommigen de dans. Onder hen bevond zich Victor Leemans die in 1949 door de CVP opgevestigd werd als "verruimer" voor een senaatszetel. Anderen kwamen in de gevangenis en daarna in de politieke woestijn terecht waar ze hun slachtofferschap verder konden cultiveren. Sommigen, zoals Rob Van Roosbroeck (hier door Boehme behandeld) of Wies Moens (niet besproken), konden op voorpraak van Nederlandse kato-fascisten een baan vinden in Nederland. Herman J. De Vleeshauer moest in 1945 zijn hoogleraarschap in Gent prijsgeven, omdat hij in 1940 directeur-generaal op het ministerie van Onderwijs was geworden en in woord en geschrift zich als een Hitlerknecht had ontpopt. Hij mocht na 1950 zijn kunsten vertonen in Zuid-Afrika.

In deze studie worden naast De Vleeshauer in extenso vooral drie Vlaamse intellectuelen behandeld, nl. Victor Leemans, Hendrik de Man en Max Lamberty. Alle drie behoorden ze tot de revolutionairen van rechts in de jaren dertig. In de eerste plaats was er natuurlijk Victor Leemans, zoon van een molenaar uit Stekene in het Waasland, die voor onderwijzer doorleerde, maar zich in zijn intellectuele en academische opgang gefrustreerd voelde omdat hij met dat diploma geen toegang kreeg tot de universiteit. Maar uiteindelijk slaagde hij er in om zich in academische kringen in Vlaanderen aanvaard te krijgen door het vullen van flamingantische blaadjes en het uitgeven van vulgariserende brochures over het corporatisme en de weldaden van de Hitleriaanse revolutie. Hoewel Boehme nogal streng is geweest bij het afbakenen van zijn domein (alleen intellectuelen met een universitair diploma worden bestudeerd), laat hij deze Leemans toch tot zijn keurtroepen toe. Inderdaad, na enige inspanningen slaagde Leemans erin om met behulp van studiebeurzen een doctorstitel, een soort visitekaartje om in Duitsland ernstig te worden genomen, te veroveren door zich te laten inschrijven aan de École

des Hautes Études Sociales te Parijs en er een proefschrift te maken over het Duitse perswezen, waarvoor hij graag een verblijf in Berlijn veul had. Wat Boehme vergeet te vermelden is dat die academische titel in België³, tot groot jolijt van zijn tegenstanders, niet werd erkend, wat allicht verklaart waarom het onmogelijke warhoofd van een Leemans door zijn Vlaamse kameraden bij het VNV uiteindelijk afgescheept werd met de papieren functie van leider van de Vlaamse Arbeidsorde. In 1940 werd hij secretaris-generaal van Economische Zaken. Eindelijk was hij uit de financiële miserie, want opgenomen in het establishment.

Max Lamberty, een neefje van Lodewijk de Raet, was afkomstig uit een liberale familie, maar raakte daarna als socialist in de ban van de rechtse ideologieën omdat hij zich het liefst wilde volpropen met ideeëngeschiedenis. Hij raakte daardoor in debat met Victor Leemans die misschien blij was dat hij eindelijk eens van zich kon doen spreken buiten het bekrompen milieu van het VNV (waarvan hij geen lid was). Lamberty mag men gemakshalve als een intellectuele spons typeren die vanuit een idealistische visie de Vlaamse Beweging bekeek als een massabeweging die gewonnen was voor een 'idee'. Dat was de kern van zijn traktaat *Philosophie der Vlaamsche Beweging en der overige stroomingen in België* (1933). Deze poging deed hij twee jaar later nog eens over met een nieuw boek *Heerschappij en nood der ideeën of Twintig jaar Europeesche geschiedenis*. Beide boeken zijn vandaag in de vergetelheid van de Vlaamse grieventrommel getuimeld. Lamberty was vooral gefascineerd door de macht die vanuit een idee kon uitgaan, maar in hoeverre hij daarmee niet meer dan een epigoon van Hendrik de Man was, laat Boehme buiten beschouwing. Alleen wordt aangeduid dat ook Lamberty in navolging van de Man de problemen van zijn tijd bestudeerde vanuit het minderwaardigheidscomplex en de bindende kracht van de idee. Leemans stelde tegenover Lamberty's visioenen die van zijn eigen vitalisme dat zich moest uiten in de drang naar de macht van volkskrachten. Dat was krachtige taal.

Het hoofdstuk over Hendrik De Man is voor wie bekend is met de bestaande literatuur⁴ over deze controversiële figuur veel minder interessant dan de vorige hoofdstukken. Dat de Man, die nooit echt iets te maken heeft gehad met de Vlaamse Beweging, hier opgevoerd wordt, is vreemd. Maar tenslotte gaat dit boek niet over het flamingantisme, maar wel over de revolutie van rechts. En, ook

al zullen vele socialisten dat niet graag horen, Hendrik de Man hoort eveneens daarbij. De Man evolueerde immers via de revisie van het marxisme op basis van een idealistische omkering van het historisch materialisme naar een politieke stellingname die zijn collaboratie helpt verklaren. Ook de Man verdedigde uiteindelijk het corporatisme. Dan ging hij over naar het nationale socialisme, wat een breuk met het internationalisme inhield en meende hij dat de socialisten maar afscheid moesten nemen van de mythische klassenstrijd. Ziedaar een Werdegang om van te watertanden. Boehme legt ook de nadruk op het feit dat de Man tenslotte het enge nationalisme afwees. Inderdaad, de Man zag tenslotte in Europa graag een Nieuwe Orde aan de macht komen die alle fascistten, of ze nu van rechts of links kwamen, zou verenigen. De Man zou toen (in 1939) ook bezig zijn geweest met het ontdekken van de 'humanistische Marx'⁵ die ook in katholieke middens interesse kon wekken. Tegenover de latere 'doctrinaire' en materialistische Marx stond het personalisme van de 'humanistische' Marx: de mens was geen individu los van de maatschappij, maar een persoon in veelvuldige betrekking met deze, het 'maatschappelijk zijn' bepaalde ook het maatschappelijk bewustzijn. [...] De Man [...] bracht Marx' personalisme in verband met het katholieke personalisme en met name met de groep rond het tijdschrift *Esprit*" (blz. 188).

Deze passage uit Boehme verwijst naar de Mans artikel 'Oude en nieuwe democratie, antifascisme als behoudsgezindheid' in *Leiding*. Wat echter opvalt is dat Boehme hier op een zeer specifieke manier zijn *verstehende* methode toepast door met behulp van een mengeling van eigen commentaar en parafrasering de originele tekst van de Man naar zich toe te interpreteren. Zo gebruikte de Man de term 'humanistische Marx' in deze tekst nergens⁵. Of hij bezig was met deze 'humanistische Marx' ook te ontdekken, is maar zeer de vraag. In deze tekst verwees de Man enkel naar de personalisten rond het tijdschrift *Esprit*, omdat die de traditionalistische katholieke visie loslieten en zich wilden verzoenen met het individualisme en het modernisme. Wat Boehme weer onvermeld laat is dat de ploeg rond *Esprit* aanvankelijk tot de stroming rond de Action Française had behoord en pas na 1926 met het personalisme een modernistisch boetekleed zou aantrekken. Maar ook deze standpunten waren vatbaar voor dubbelzinnigheid. *Esprit* zou immers na 1940 blijven verschijnen en de nationale revolutie van maarschalk Pétain aanvankelijk erg genegen zijn. Zoals

bekend werd het personalisme in 1945 de basis-ideologie van de CVP⁶. De geschiedenis schrijft men daarom niet alleen maar met behulp van een contextuele analyse.

De *verstehende* methode van Boehme is een slechte leidraad om maar iets te kunnen begrijpen van de geschiedenis van de ideeën al of niet in hun epoqe. Als de *verstehende* methode niet meer is dan een 'lezing' van de feiten, dan leest men de feiten met een rechtse ideologische bril⁷. Die zet men ook op omdat men de ideeën tot de sfeer van het 'hogere' verklaart.

In die sferen verkeert de kleine burgerij op jacht naar prestige, gezag en diploma's graag, zeker indien dat gepaard gaat met volksnationalisme. Vandaar dat men graag de klassenmaatschappij wegdenkt en de revolutie situeert in morele krachten. Daarvan is dit boek doordrenkt. De

focus op het individu heeft hier niets te maken met een (verdoken) individualisme, maar met het propageren van het elitarisme. Boehme schurkt, net zoals zijn leermeester Nolte, tegen het fascisme aan, niet in een poging om met platte propaganda de collaboratie en het collaboratieverleden van zijn helden te verdedigen, maar om met behulp van de *verstehende* methode ook 'begrip' te wekken voor een prachtige catalogus met geschaakte ideologische producten. De lezer mag zelf kiezen, maar wordt niet lastig gevallen met een boodschap of een koopadvies. Subtiliteiten die hier en daar bewust in de paragrafen zijn gestrooid, moeten de boodschap academisch genuanceerd en politiek correct maken.

Boehme gaat volgens een geijkt recept te werk om zijn dubieuze boodschap over te brengen. Aperte leugens concurreren telkens weer met omkeringen van de werkelijkheid, insinuaties en paradoxen. Op blz. 43 schetst Boehme de opkomst van de Führer als de nieuwe Messias. Ineens lezen we dan het volgende commentaar: "Dat de Weimar-republiek inderdaad nood had aan leidinggevende persoonlijkheden kon ook vanuit democratische hoek niet ontkend worden, maar voor en binnen welk soort samenleving deze zich zou inzetten, een democratische, autoritaire, totalitaire, dat was het eigenlijke punt van

discussie." Maar had men in de Republiek van Weimar (1919-1932) wel behoefte aan krachtige leiders? Waar is die bewering op gebaseerd? Nergens op, want Boehme legt die bewering in de mond van niet nader genoemde lieden "uit de democratische hoek". De vermelde "discussie" over het soort samenleving heeft hier niets mee te maken. Want het waren enkel lieden van rechts die een autoritaire ordening wilden en dat ging dan gepaard met straatterreur, het af en toe plegen van een Putsch en het vermoorden van politieke tegenstanders (en niet alleen van links, maar ook van burgerlijk rechts).

De verstehende methode van Boehme is een slechte leidraad om maar iets te kunnen begrijpen van de geschiedenis van de ideeën al of niet in hun epoqe

Op blz. 115 behandelt Boehme de zogenaamde esthetische revolutie van rechts en daarin stelt hij dat de strijd tussen liberalisme en socialisme werd gevoerd op "gemeenschappelijke bodem en met een gemeenschappelijke terminologie.

Voor de eersten moest de vrijheid worden veilig gesteld, voor de anderen kwam gelijkheid op de eerste plaats. Maar de inzet van de strijd was sowieso de verdeling van de beschikbare materie. Waarden en cultuur werden meer en meer tussen haakjes geplaatst, zij waren privé-zaak en vormden geen voorwerp van discussie. Het marxisme zou daar wel anders over denken, maar daar ging het dan weer om een degradering van de cultuur tot een afgeleide van de materiële onderbouw." In deze passage staan een aantal ongerijmdheden, onzin en pertinente leugens. Liberalisme en socialisme voerden geen strijd op dezelfde grondslag of terminologie, maar gingen uit van een verschillend maatschappijbeeld. Sinds de Franse Revolutie, toen men de burgerlijke (liberale) openbaarheid leerde kennen, is er altijd publiekelijk gedebatteerd waarbij de individuele meningsuiting een recht was. Wat het marxisme in deze context komt doen is onduidelijk. Het woordje degradering onthult echter dat Boehme de cultuur voorop plaatst als hoogste goed. Dat is typerend voor alle auteurs van Nieuw Rechts.

De essentie in Boehmes Nieuw Rechts betoog volgt even later als hij het heeft over de reactie van de middenklasse die nostalgisch verlangde naar "de meer overzichtelijke wereld van gisteren", zonder aan te duiden wat die wereld precies was. En dan volgt nog als toelichting: "Deze groep

van 'kleinburgers' (wie dat nu precies waren of zijn valt nochtans niet ondubbelzinnig vast te stellen) maar ook anderen gingen dan ook een verlangen koesteren naar een terugkeer van deze overzichtelijkheid en tastbaarheid." We weten echter niet wie die 'kleinburgers' waren of wie die anderen dan wel waren.

Boehme verstaat niet alleen de kunst om met behulp van ongerijmdheden de lezer te verrassen, maar ook om met behulp van zogenaamde "relevante details" de werkelijkheid een even verrassende dimensie te geven. Wie er niet op bedacht is, zal er in tuinen. Op blz. 149 wordt verteld dat Victor Leemans niet alleen studiereizen naar het Reich maakte om er zich ideologisch te laven, maar ook dat hij in 1936 wegens tuberculose een longoperatie had ondergaan, "waarna hij voor een langdurig herstel moest verblijven in het sanatorium van Badenweiler in Duitsland, waar zowel nazi's als joden tot de gasten behoorden." Nazi's samen met Leemans tot daar aan toe, want soort zoekt soort. Maar wat komen de joden hier doen? Lieten de nazi's zich nog in 1936 samen met joden in hetzelfde sanatorium zien? Wat we niet vernemen is – en dat behoort jammer genoeg niet tot de ideeëngeschiedenis – wie de rekening van het sanatorium betaalde. Boehme nuanceert graag af en toe zijn betoog met paradoxen die men ook in de naoorlogse geschriften van collaborateurs en hun apologeten aantreft. Het onderscheid tussen goed en fout zou flinterdun zijn geweest. Niet elke vooroorlogse fascist of corporatist belandde uiteindelijk in de collaboratie. En nog van dat soort subtiliteiten om de argeloze lezer op het verkeerde been te zetten. Zoals bijvoorbeeld het geval van ene Alfons Vranckx die in Leuven afstudeerde op een thema dat het Oostenrijks kato-fascisme moest verzoenen met Hendrik de Mans revisie van het marxisme⁶⁸. Vranckx werd later echter geen fascist, want hij belandde in een concentratiekamp, terwijl Hendrik De Man in de collaboratie terecht kwam. Voorts kan men ook grote vraagtekens zetten achter de selectie van de besproken personen of intellectuelen. Lieden als Hendrik Elias en Jef ("Cognac") Van de Wiele ontbreken in de analyse. En dat is vooral jammer, omdat beiden boegbeelden waren van twee concurrerende richtingen in de latere Vlaamse collaboratie. Ook de "jonge volkse krachten" met aan het hoofd Gaston Eyskens hadden een mooiere plaats verdiend in deze studie. Het argument is bekend. Boehme moest zich beperken tot slechts enkelen. Maar dat neemt niet weg dat Boehme met dit boek een

frontale aanval pleegt op die historici (o.a. Bruno De Wever) die hebben gebroken met de traditionele flamingantische visie op de collaboratie. Deze historici willen op basis van een pijnlijk empirisme de mythe van de Vlaamse collaborateurs als idealistische slachtoffers afbreken. Dit moet velen in de traditionele Vlaamse Beweging hebben verontrust. Wat konden ze doen? De oplossing ligt dus in de verstedende methode die de oude ideologie van rechts weer academisch respectabel kan maken en die de troepen van de traditionele Vlaamse Beweging kan herenigen rond een project. We wachten daarom op een Vlaamse variant van de Duitse *Historikerstreit*.

Noten

- 1 Olivier Boehme, *Revolutie van rechts en intellectuelen in Vlaanderen tijdens het interbellum*. Ideeënhistorische bijdragen, Leuven/Leusden, Acco, 1999, 278 blz.
- 2 Met dank aan Alain Meynen voor zijn kritische opmerkingen bij een eerste versie van deze tekst.
- 3 Het toevoegen van aanduidingen van academische titels voor de naam was en is ongebruikelijk in Frankrijk en in Franstalig België. Vooral de Vlaams-nationalistische intellectuelen introduceerden dat gebruik na 1918 nogal krampachtig om zich enig prestige aan te meten en allicht ook om in de pas te lopen met de Herr und Frau Doctor manie bij de oosterburen.
- 4 Of Boehme wel bekend is met deze literatuur is niet zeker, want in zijn notenapparaat ontbreekt het werk van Zeev Sternhell die met *Ni Droite ni Gauche. L'idéologie fasciste en France*, Parijs, Éd. Du Seuil, 1983, de ideologische sporen van het fascisme in o.a. het werk van Hendrik de Man natrok. Sternhell heeft toen een tollé veroorzaakt onder de empiristische historici (o.a. Michel Winock, *Nationalisme, antisémitisme et fascisme en France*, Parijs, Éditions du Seuil, ed. 1990, blz. 272-286) omdat hij abstractie maakte van de historische context. Sternhell heeft zich verdedigd tegen deze nogal opgewonden kritieken in zijn artikel 'Sur le fascisme et sa variante française' in *Le Débat*, nr. 31, 1984, blz. 28-51. Sternhell stelt duidelijk dat het verzet vanuit het idealisme tegen het materialisme lieden van diverse politieke en filosofische horizonten, zoals Sorel, Arturo Labriola, Michels, De Man, Berth, D'Annunzio, Olivetti, Barrès, Corradini, Mussolini, Gentile, Codreanu, Oswald Mosley, Drieu, Déat, Brassillach, Rebatet, Jouvenel, Thierry Maulnier en nog vele anderen verenigde. Men kan er alle Vlaamse nationalisten die met hun idealisme of hun volkse

ideologie te pronk liepen, met gerust gemoed aan deze lijst toevoegen. Evenals hun Waalse tijdgenoten als de rexisten Léon Degrelle of José Streeel.

- 5 Het debat over de humanistische Marx kwam pas na 1945 op gang. Hendrik de Man had echter al eerder kennis gemaakt met de geschriften van de 'jonge Marx' zoals die in het begin van de jaren dertig voor het eerst gepubliceerd werden. We vinden echo's hiervan terug in zowel *De Socialistische Idee* als in een artikel gepubliceerd in *Der Kampf* uit mei en juni 1932. Maar van een ernstige studie van de 'humanistische Marx' is beslist geen sprake. In *De Socialistische Idee* (Arnhem, Van Loghum Slaterus) gebruikt hij het "humanisme van Marx" om zijn instinctenleer te illustreren (zie blz. 16 en 141-142). De Man spreekt in dit verband ook over het "naturalistisch humanisme" van Marx (blz. 142).
- 6 Vervat in het befaamde programma van Kerstmis 1945. Wat niet belette dat in de CVP, via de universiteit van Leuven, de herinnering aan het corporatisme van Othmar Spann en de mythe van het Avondland van Oswald Spengler levendig bleef. Leo Tindemans was zo een verlate spengleriaan. De CVP hoopte, met de steun van sommige vooroorlogse corporatisten en kathofascisten, na 1945 het corporatisme, zoals dat met name in Nederland vorm zou krijgen, alsnog publiekrechtelijk te realiseren.
- 7 Zie vooral Georg Lukács, *Die Zerstörung der Vernunft*, Neuwied am Rhein, Luchterhand, 1962 (Georg Lukács Werke, Band 9).
- 8 A.W.Vranckx *Gemeenschap en klassenstrijd*, Brussel, Antwerpen, Leuven: Standaard-Boekhandel, 1932.